

jelenségek — például vajdasági magyar kisebbségi identitás — vizsgálata felől vezet be. Kétségtelenül indokolt ez a szempont a saját magát és közösségét a mellőzött és ezért az általa kitálatásra szoruló bibliai karakterben, Izsakhárban meglátó írónál.

Kurcz monográfiájában az identitással kapcsolatos fogalmakat alaposan számba veszi, kutató vizsgálódását a temető motívumával kezdi, amely átível az egész tematikán. Alaposan feltárja a temetők irodalmi megjelenéseit az életműből és az életrajzból, majd kifejti, hogy a temető hogyan jelenik meg a kisebbségi lét allegóriájaként mint a társadalom tükré, a közösségi emlékezet intézménye és a felejtés erőzójának martaléka — Gion identitásról való gondolkodásának valós és poétikai gócpontja. Míg a temetők archaikus kulturális terek, ezt követően egyre inkább a konkrétumok felé haladva a vallásosság, a kereszténység helyzetének vizsgálata következik, majd a nemzetiségek helyiértékét taglalja. Németek, magyarok, rácok, cigányok és zsidók — sztereotípiák és emberek, közösségek és emlékezetük. Kurcz a biográfus és helytörténész aprólékosságával valós embereket vesz elő Gion életéből, szülőhelyéről, Szenttamásról, és hosszan játszik a nevek megfeleltethetőségén, felcserélhetőségén; a talán megfeleltethető, a nyelvek közt átfordított és az asszimilációt sejtető nevek és a nemzetiségi identításban rejlő párhuzamok jelentőségén. Fejezetet szentel a nemzetiségi létből adódó konfliktusoknak a közgazdaság, valamint a jugoszláviai kommunista mozgalom területén. Elemzi a társadalmi konfliktusok és traumák gócpontjait az elhallgatások alakzatainak tükrében, az elhallgatás és a szókimondás problémáját továbbvizsgálva elemzi a magyarországi és a korábbi vajdasági alkotói ciklust.

A kötet címadása szerint Gion műhelytitkainak „leleplezése” Kurcz értelmezésében azt jelenti, hogy a Gion-életművet alaposan átvizsgálva a szövegek konkrét elemeit, szimbolikus, allegorikus alakzatait történelmi tényadatokkal, eseményekkel, időpontokkal, személyekkel, helytörténelmi relevanciájú elemekkel felelteti meg. A monográfia bizonyítja, hogy nagyon is indokolt kutatni ezt a területet, számtalan motívumot világít meg átfogóbb és mikrotörténelmi kontextusban is. Kurcz saját írását a Gion-recepcióban hiánypótló munkának szánja olyan szempontok aktiválásával, amelyek kívül estek a korábbi elemzések érdeklődési körén. Így monográfiájában inkább a történész akkurátus feltáró vizsgálódása bontakozik ki, semmint az irodalmi termés immanens működésének elemzése. Noha Kurcz azzal érvel, hogy a Gion-

életmű irodalomesztétikai oldalát már mások megírták, és ő most a meg nem írt oldalról fog szólni, mégis féloldalasanak és gyakran túlértelmezettnek hat az írása. Kutatásának perspektívája olyannyira fókuszált, hogy azt sugallja, Gion Nándor alkotói essenciája, műhelytitkai elválaszthatóak a szövegek immanens működésétől, és hogy az azok lényegéről való beszéd pusztán a biografikus és társadalomtörténelmi kontextuson alapul. Kurcz kijelenti: Gionnak a konkrét témákat a cenzúra kikerülése miatt rejtetnie kellett a szövegben. Így aztán minduntalan ott lebeg a kérdés, hogy Kurcz aprólékos feltárásainak tárgyai valóban odaértett, szándékosan megírni akart, rafináltan elrejtett szimbolikus mementók-e, vagy azok egy sokkal természetesebb — az élettapasztalatok általi érintettségéből táplálkozó — alkotói működés poétikai elemei, amelyek irodalmi önerejét fűszerezi, vagy realizmusát dúsítja az áthallhatóság. (*Napkút Kiadó, Budapest, 2017*)

KOVÁCS ALEX

ADY LAJOSNÉ KAIZLER ANNA: AZ ISMERETLEN ADY Akiről az érmindszenti levelesláda beszél

Kaizler Anna 1910-ben, húszéves korában ment feleségül Ady Endre öccséhez, Ady Lajoshoz. Az Ady fiúkról azonban már kislánykorában is hallott, mivel ők Érmindszenten laktak, négy kilométerre a Kaizler család otthonától, Érszentkirálytól. A költő sógornőjének visszaemlékezése először 1942-ben jelent meg, a Béta Irodalmi Rt.-nél. A mostani kiadást a Szépművészet Könyvek gondozta.

A kötet gerincét azok a levelek adják, amelyeket Ady Endre írt sógornőjének és barátainak, szerelmeinek, illetve azok is, amelyeket hozzá írtak szerelmei, barátai, tisztelői. A zaklatott idegzetű, folyamatosan az alkotás lázában égő, szervezetét alkohollal, cigarettával roncsoló, sokak által ünnepezt, de rengeteg bánást is megélt költő számára biztos érzelmi háttérrel jelentett az a mély szeretetkapcsolat, ami összekötötte őt az édesanyjával, öccsével és annak feleségével. Hármójukra mindig, mindenkor számíthatott. A költő Ady Endre szinte apai felelősséget érzett a magyar–latin szakos tanár Lajossal szemben, s leghőbb vágya volt, hogy öccse „ne legyen bohém, elsodort életű és könnyelmű. Ne legyen rendetlen életű, mint ő, aminek átkát maga ismerte a legjobban. Hanem épp ellenkezően, azt kívánta, hogy Lajos ő helyette is legyen rendes életű.” (66.) Ugyanakkor a hedonista életvitelt folytató poeta számára Lajos és Anna otthona je-

lentette a biztos hátteret, akikhez bármikor mehetett, mindig befogadták, szeretettel körülrajongták, lesték minden kívánságát. Sokáig együtt is laktak. „Nekünk Lajossal csak egy feladatunk lehetett vele szemben: melléje álljunk és ne bántssuk soha. Épp elegendő tettek ezt meg mások” — írja Kaizler Anna. Férjével együtt igyekeztek Adyt mérsékletre szorítani, ám ez a tervük csak időlegesen valósult meg, hiszen „[n]em lett volna Ady, ha ez a lecsendesítő, a polgári rendet számba vevő tervünk az ő életmódjával szemben sikerrel járt volna”. (124.) A hatalmas műveltségű Lajos zokszó nélkül vállalta, hogy költőzseni, vátesz lelkű bátyja mellett ő a másodhegedűs a családban, még szülei — édesanyjuk esetében mindenképpen — szemében is. Az akkor még ifjú, később híressé vált irodalomtörténész, Pintér Jenő egyik Ady Endréhez írt levelében így fogalmaz: „Ami testvéredet illeti: ő — hozzád való vonatkozásban — valóban ügyetlen és páratlan, s a köztetek levő testvéri szeretethez és összetartozáshoz hasonló nincs is följegyezve a magyar irodalomtörténetben.” (205.) Ugyancsak fontos, lelket gyógyító hátszínét jelentett a költő számára a szülőföld, Érmindszent, a rajongva szeretett édesanyja, akinek mindig az volt a legboldogabb ideje, amikor Endre fia otthon volt. „A nagyfiú: hiúságának öröme, büszkesége — s az ő természetéhez oly hasonló természet. Mindketten szeretetszomjasak voltak, kellett nekik a gyengédség: egymástól ezt hiánytalanul megkapták.” (161.)

Természetesen kiemelt része Ady Lajosné visszaemlékezésének a költő két nagy szerelmével, Brüll Adéllal (Lédával) és Boncza Bertával (Csinszkával) való kapcsolatának a felidézése. Kaizler Anna nem titkolja elfogultságát poéta sógora irányában. Szerinte rengeteg jele mutatkozott annak, hogy Ady jó tudott volna lenni Lédához, ahogy a szeretteihez mindig jó volt, s ahogy ez alaptermészetében benne rejtett. „Csak ez az asszony nem értette meg a természetét, erővel változtatni akart rajta, s ez okozta közöttük a szakadást.” (60.) Kaizler Anna felidézi, hogy a költő egyszer azt mondta neki, Léda a testével akar bekerülni a világirodalomba. Ady Lajosné hozzáteszi: „Léda nem volt lélek. Adynak ez a mondása mutatja, hogy az ő érzése szerint nem volt az. Mert ha az is lett volna, hiszem, hogy a kapcsolat közöttük sohasem szakadt volna meg. Csak azért tudott elszakadni, mert olyan erős földi szálak tartották. Éppen csak földi szálak.” (73.)

Ady Endre feleségével, a nála tizenhat évvel fiatalabb Csinszkával kapcsolatban Ady Lajosné hosszasan idézi Paál Annát, Csinszka anyjának egykori legjobb barátnőjét, aki szerint „[s]ok gyűlölet lakott ebben a Boncza-fajban... Vad,

sötét, szilaj romantika futja be történetét.” (253.) Ám az is igaz, hogy amikor Csinszka apja, Boncza Miklós megmakacsolta magát, és nem akarta engedélyezni egyetlen lánya esküvőjét a rosszhírű költőzsenivel, akkor Ady Lajos ment el hozzá, hogy rábeszélje, gondolja meg a dolgot. S akkor hangzott el az apa részéről az ígélet: ha a lánya és Ady két évig együtt élnek, bocsánatot kér tőlük. Ebben csak korai halála akadályozta meg.

Ady Lajosné Andy Endréről írt könyvét a költő életét és munkásságát feldolgozó kutatók azóta is az alapvető források között tartják számon. Tipikusan az a mű, ami soha nem veszít időszérúségéből. Ritka empátiával, együttérzéssel mutatja be a korszakosan nagy költő mögött az esendő, lelkének démonaival és ellenfeleivel — sőt, időnként, vélt sértettségéből — barátaival is folyamatosan küzdő, sokféle gyötrellemmel, betegséggel megvert embert is, akinek, örökösen az alkotás lázában égve szüksége volt a vibráló idegállapokra ahhoz, hogy világirodalmi rangú életművét létrehozza, s ne csak nagy költő, de fogalom legyen mindmáig. Elolvasva a kötetet, elcsodálkozhatunk azon, hogy még mindig nem született meg a hozzá méltó film vagy dráma Ady Endre gyötrelmesen gyönyörű életéről. (*Szépírók Könyvek*, Budapest, 2017)

BODNÁR DÁNIEL

LISZTÓCZKY LÁSZLÓ: A MINDENSÉG ILLATA

Lisztóczy Lászlót 75 esztendőskoráig főiskolai tanárként és kiváló irodalomtörténészként, valamint az egri Dsida Jenő Baráti Kör elnökeként ismerte és tisztelte a kortárs irodalmi közélet. 75 éves koráig szunnyadt, pontosabban fogalmazva: csendben gyűlt és formálódott az a sok megélt és megszenvedett élmény és sorstapasztalat, amely számos kiváló tudományos literátor könyve és szerkesztett antológiái (ki ne emlékezne például a *Verseken tündöklő Erdély* című, tematikusan szerkesztett versantológiára!) után a szerzőből 75 éves korára első kötetes költőt érlelt. A Teremtő ajándéka, hogy mostanában az irodalomtudós után a lírikus Lisztóczy Lászlót is megismerhetjük. Háromnegyed évszázad megélt emberi tapasztalatai, örömei és fájdalmai kényszerítették a „költőtollat” az irodalomtörténészként ismert szerző kezébe.

Fülöp Lajos nyelvész így ír a kötet előszavában: „Akik közelebbről ismerik, tudják: költő lenne ő egyetlen vers megírása nélkül is. És nemcsak témaválasztását, feldolgozásmódját tekintve, hanem lelkialkatából következően is.” *A mindenség*